

IX
(2012)

Josep Massot i Muntaner duu amb resignació joiosa l'allau d'actes que comporta el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Joia pel reconeixement a la seva obra. Resignació perquè l'enrenou l'ha obligat a alterar la meticulosa organització de la seva jornada. Perquè un dels seus prodigis és com ha après el domini del temps i a dilatar-lo a voluntat, fer-lo flexible, per treure el màxim profit, com un d'aquells monjos misteriosos o dimoniets de les rondalles què són capaços de llaurar al capvespre, conrear a la nit, a l'alba fer ja la collita amb la tija alta i encara moldre el gra, fer la massa i fornejar. Tot això fa ell al seus llibres, a les associacions, a les revistes o a l'editorial que dirigeix.

Més que el nombre de publicacions —50 llibres signats en solitari, una altra cinquantena amb d'altres autors i milers d'articles i conferències— o el de les empreses culturals en les quals participa, és la vastitud del seu projecte: donar una visió de la llengua i la cultura catalana contemporània explicada dins el seu context social i polític, per una banda, i, per una altra banda, aprofundir en el coneixement de la Guerra Civil a les Illes Balears i Catalunya en el context internacional de l'època. Per no parlar de l'obra immensa recollida al Cançoner Popular de Catalunya, una tasca iniciada pel seu avi i continuada pel seu pare. O la divulgació literària i cultural feta des de Serra d'Or i Randa. Com ell mateix va dir al discurs del 13 de juny al Palau de la Música Catalana, quan va rebre el Premi d'Honor de mans de la presidenta d'Òmnium, Muriel Casals, és un guardó que l'anima "a continuar defensant amb les ungles i amb les dents els nostres valors i els nostres drets massa sovint conculcats —sempre amb respecte envers tothom i sense escarafalls inútils, seguint la màxima llatina fortiter in re, suaviter in modo— i a estudiar i divulgar la nostra llengua, la nostra literatura i la memòria històrica d'unes

èpoques que hi ha qui voldria esborrar del mapa i donar per inexistent.”

Vostè va néixer el 1941, gairebé tres anys després d’acabada la guerra civil.

Al col·legi l’educació era en castellà, però jo vaig provar d’aprendre tot sol el mallorquí, llegint les rondalles aplegades per mossèn Alcover. Quan vaig fer la primera comunió, el poeta Guillem Colom em va regalar un aplec de rondalles i jo me les sabia gairebé totes des del principi al final. No s’ho podia creure, perquè jo tenia set anys. A partir d’aquí, de molt petit, em vaig aficionar a la lectura. Em feien broma i em deien que jo havia nascut amb un llibre davall del braç.

A casa seva hi havia un ambient de cultura catalana, començant pel seu besavi, un organista i compositor reputat.

Mon pare va estudiar a Barcelona, perquè el meu avi era funcionari de Correus i va ser destinat allà. Era músic i pensava que amb la música no s’hi guanyaria la vida i per raons familiars li convenia viure fora de Mallorca. El pare era de la Unió Democràtica de Carrasco i Formiguera. Després, en acabar la guerra, un cop metge, va tornar a Mallorca amb molts llibres que ja estaven fora de comerç i sovint prohibits. Les obres de Verdager, incloent-hi les inèdites, el *Diccionari ortogràfic* de Fabra, fulletons separatistes, que es va negar a cremar. El meu avi es va morir quan jo era molt petit i no en tinc record. Tots ells eren lectors apassionats.

A la casa familiar estava rodejat de lletraferits.

Sí, els amics de la família eren Miquel Ferrà, Miquel Forteza, Guillem Colom... Es reunien per fer lectures, a vegades de llibres prohibits per la censura, i organitzar concerts. Hi havia Miquel Gayà, Llorenç Moyà, Maria Antònia Salvà, Llorenç Riber... Jo era alumne de Bartomeu Payeras, que coneixia Llorenç Villalonga i assistia a les tertúlies al Bar Riskal.

Una de les obres que ha pogut veure acabades és la del cançoner popular.

Sí. La van començar el 1921 a l'Orfeó Català, per iniciativa de Rafael Patxot, i ara n'acabem de publicar el darrer volum. A partir de 1993, cada any en treia un volum i l'any passat va sortir el que feia el número 21.

Vostè volia ser al principi medievalista.

A la universitat vaig estudiar amb Martí de Riquer i Joan Petit, i també amb José Manuel Blecua. Quan vaig acabar els estudis, em volien perquè treballés amb ells. I al mateix temps, Joaquim Molas, de qui era alumne als Estudis Universitaris Catalans, em deia si volia anar a fer un lectorat a Liverpool. Jo no havia fet el servei militar i se m'havien acabat les pròrrogues. Si me n'hagués anat d'Espanya m'haurien declarat pròfug. Al final em vaig decidir per Montserrat.

Com va prendre aquesta decisió?

Jo hi anava per altres camins. Mai havia pensat que jo podria ser jesuïta o monjo, però diverses visites al monestir i l'acollida que hi vaig tenir em van convèncer.

Vostè és un monjo atípic.

El pare Batllori també deia que ell era un jesuïta atípic.

Qui el va influir més en el camp de la història?

Jaume Vicens Vives va morir quan jo tenia 19 anys, poc després d'haver entrat jo a la universitat. Em va influir a través dels seus llibres i dels seus deixebles. Després, vaig conèixer Pierre Vilar, que vingué uns quants dies a la biblioteca del monestir per a consultar llibres sobre la guerra civil. Li feia de guia perquè la casa és complicada i ell hi veia poc, i parlàvem molt al matí i al vespre. Li vaig deixar un dels meus llibres sobre Mallorca. Vaig tenir la sorpresa de veure que a la nit l'havia llegit i l'endemà me'l va comentar. Havia estat molt amic de Miquel Ferrà i coneixia tots els mallorquins que havien passat per la Residència d'Estudiants de Barcelona.

Quina relació tenia amb la cultura francesa?

Vaig fer estudis a l'Aliança Francesa de Palma i a la Universitat em vaig dedicar molt al francès. Al col·legi major Loyola, de Sarrià, on tenia com a companys Fèlix Pons i Abel Matutes, alguns amics anaven molt a França i duïen discos de cançó francesa, dels Beatles.

Com es va engrescar amb la guerra civil?

Quan estudiava a Barcelona vaig llegir la *Histoire de l'Espagne* de Pierre Vilar i la versió francesa del llibre sobre la guerra de Hugh Thomas, que em va interessar molt, encara que a la llarga el considerem prematut i molt envellit. En entrar a Montserrat, el futur abat Cassià M. Just, el meu mestre de novicis, em va demanar què pensava del llibre de Bernanos *Les grands cimetières sous la lune*, publicat el 1938 i en bona part referent a Mallorca. En aquell moment no l'havia llegit perquè es tractava d'un llibre prohibit per la censura, però a Montserrat n'hi havia diverses edicions en francès. El 1975, en començar la revista *Randa*, vaig pensar que hi podria incloure un article de Bernanos, desconegut en aquells moments, que comentava una ressenya que li havia fet un jesuïta francès a la revista *Études*. Aprofitant que a Montserrat hi havia una gran biblioteca sobre guerra civil, recollida inicialment per Francesc Cambó, vaig tenir la idea d'oferir una síntesi del que en aquell moment se sabia sobre Mallorca. En va sortir *La guerra civil a Mallorca* (1976), i d'aleshores ençà no he pogut deixar el tema.

Va patir molt la censura?

Hi ha gent a la qual li agradaria que no se sabés mai el que va passar. Quan amb Max Cahner parlàvem que, a més de *Serra d'Or* i *Els Marges*, feia falta una revista de temàtica mallorquina, es va decidir fer *Randa*, però la censura no va voler que jo en fos el director. Al final, vàrem fer una trampa i en lloc d'una revista vàrem dir que era una col·lecció de l'editorial.

Vostè no va ser un intel·lectual passiu, reclòs a les biblioteques o als arxius.

A casa nostra l'actitud política no era l'habitual, no. Mon pare tenia llibres prohibits i, per exemple, un retall d'uns poemes sobre el

president de la Generalitat Francesc Macià escrits per Sagarra. A més a més, vaig conèixer aviat el primer capellà antifranquista, Antoni Pons, que em llegia *Les tombes flamejants*, de Ventura Gassol. He estat sempre antifranquista, defensant els drets humans i els drets dels pobles, però mai he tingut carnet de cap partit polític. Malgrat haver estudiat als jesuïtes, m'agradava l'exemple d'Unamuno, d'Ortega, de Maragall o de Sartre, i anar contra corrent. A la universitat, la meua generació era antifranquista i a Montserrat es notava encara més. L'Església de Catalunya va haver de fer una feina de suplència en absència de normalitat democràtica. Van ser anys de reunions clandestines, de la tancada de Monserrat, d'intens activisme cultural, de les classes a la Universitat de Prada. Hora de rescatar el doctor Rubió, l'obra de Vicens Vives, d'Arnold Hauser... El partit més fort era el PSUC, però ens ajudàvem tots, Unió Democràtica, PSC, ERC. Hi havia també el CC, del qual, quan es va decantar per una línia marxista, el grup de Jordi Pujol es va separar.

I vostè continuava la tasca cultural

Quan vaig tornar d'Alemanya, Jordi Carbonell i Max Cahner havien engegat el projecte d'Enciclopèdia Catalana. Jordi Carbonell em va proposar que jo em fes càrrec d'assessorar-lo en els temes referents a Mallorca i aviat vaig revisar o redactar centenars o milers d'articles sobre cultura catalana en general. Després va venir la crisi, l'enfrontament de Cahner i Eulàlia Duran amb Pujol i Banca Catalana, que no entenia els intel·lectuals. Va ser quan van sortir Curial i *Randa*, quan Fuster va treure *Nosaltres el valencians* i jo, *Els mallorquins i la llengua autòctona*.

De molt jove li van encarregar la direcció de l'editorial de Montserrat.

És l'editorial més antiga d'Europa, que s'ha mantingut de forma ininterrompuda des del segle XV. Vam ampliar la seva temàtica, de la religió a la cultura catalana. Ja teníem *Serra d'Or* i una revista infantil, que, per cert, hem tancat perquè hem perdut els ajuts de la Generalitat. Vam iniciar una col·lecció de llibre infantil per cobrir un buit en el llibre català per a infants, que no es cobria llevat de La Galera i Joven-

tut. Vam tirar endavant, vam contractar autors i il·lustradors i els nostres llibres van entrar a les escoles. Un altra línia va ser la de llengua, literatura i història. Ens vam convertir en una mena d'editorial universitària per donar sortida als treballs universitaris que no eren desitjats per la majoria d'editorials. Ara fa 50 anys que vaig entrar a Montserrat, n'he complert 70 i en fa 40 que dirigeixo l'editorial, 40 des que sóc capellà i 40 de l'aparició del meu primer llibre.

A banda de la seva feina com a historiador i filòleg, la seva prosa ha rebut l'elogi dels escriptors.

Els primers anys que vaig estudiar a Barcelona, jo no volia canviar el meu mallorquí i n'hi havia que em deien “aquell que no l'entenen”. Després vaig adoptar una llengua estàndard, però jo sempre dic que exerceixo de mallorquí. I, sí, alguns escriptors han dit en públic que els hauria agradat escriure novel·les com jo escric els meus llibres. Ja em ve des de petit, quan feia redaccions. He llegit moltíssima literatura, catalana, castellana, francesa, anglesa, russa, nord-americana i alemanya. Em surt tot sol.

També dirigeix Serra d'Or.

Va ser una eina per fer política cultural, seguint una línia marcada pel consell editorial que aglutinava distintes sensibilitats polítiques. Volem fer una revista cultural catalana amb llibertat d'expressió. Jo hi sóc només després de la mort de Franco i a partir d'aquell moment tot va canviar molt.

I a Mallorca hi ha ara un retrocés lingüístic i una crispació que vostè diu que era innecessària.

S'havia consensuat un pacte en temps d'UCD en el qual va intervenir la família Moll i el socialista Fèlix Pons, que no era precisament catalanista, però que no estava en contra de la llengua. El pacte del Progrés hauria pogut tirar endavant una profundització de la normalització de la llengua, que no va fer per no posar-la en perill. I ara hi ha una regressió que no agrada a molta gent del PP, com al mateix Gabriel Cañellas o Tòfol Soler, per no parlar d'Antoni Pastor.

Hi ha una part de la seva feina que s'acostuma a oblidar, la de secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

És una de les coses més útils que he fet. Té uns quants milers de socis per tot el món i posa en contacte totes les universitats internacionals amb les d'aquí. És una instància no política que manté bones relacions amb tots els territoris, Menorca, València, Alacant, Castelló, i reuneix tots els catalanòfils del món. Això dóna al català una gran projecció internacional.

Pateix molt la crisi?

Anem fent. Tenim molts problemes per la davallada considerable de les subvencions que donava la Generalitat, però també per les retallades a València i a Mallorca. S'està desfent la infraestructura cultural que ha costat tant d'edificar al llarg de dècades de molta feina i no sé com ens en sortirem a la llarga. Qui publicarà, per exemple, les tesis doctorals que surtin de la universitat?

Com veu el futur?

És un moment de crisi molt greu. Havíem cregut que anàvem avançant i millorant. L'estat del benestar s'ha anat menjant l'economia i no tenim doblers. S'han fet un seguit de coses incorrectes i ara les paguem entre tots. Però no sóc economista.

Josep Massot i Ramis d'Ayreflor. *Òmnium* (2012)